

se li poden efectuar, és d'un interès remarcable per tots els aspectes que hem anat assenyalant; altrament, l'edició del text, des del punt de vista filològic, està realitzada amb un gran rigor i metodologia i, a hores d'ara, la podríem considerar com a gairebé definitiva. Un llibre que mostra com Verdaguer, per si en restés algun dubte, va ser un escriptor d'una enorme força literària, dotat d'un talent i d'uns recursos gairebé inesgotables.

Josep CAMPS I ARBÓS
(Universitat Oberta de Catalunya)

Antònia Tayadella.

Sobre literatura del segle XIX.

Barcelona: Universitat de Barcelona / Societat Verdaguer (col·lecció El Vuit-cents, núm. 8), 2012, 408 p.

No hi ha cap dubte que els treballs d'Antònia Tayadella han contribuït en gran manera a tenir un millor coneixement de la literatura catalana vuitcentista. El volum que ressenyem posa a disposició de l'estudiós —i del lector interessat en aquest període— disset d'aquests treballs, de procedència i d'intencions ben diverses: hi trobem des de textos de caire erudit (pròlegs a edicions, col·laboracions a miscel·lànies o ponències a congressos) a d'altres que podríem considerar com a divulgatius (catàlegs d'exposicions o revistes culturals). N'han quedat exclosos, com indica Josep M.

Domingo a la nota introductòria, un article —«La recepció de Verdaguer al *Diario de Barcelona* (1877-1902)», aparegut a l'*Anuari Verdaguer* (1997-2001)— i les pàgines de les obres col·lectives *Literatura catalana. Dels inicis als nostres dies* (Edhasa, 1979) i *Història de la literatura catalana*, volum VII (Ariel, 1986). Aplegar els articles que constitueixen *Sobre literatura del segle XIX* en un sol volum és una idea excel·lent en tant que es tracta d'estudis que han estat —i són, en bona part, encara— una referència ineludible a l'hora d'endinsar-nos en els anys del romanticisme i del realisme a les terres de parla catalana. Els textos no han estat ordenats, amb bon criteri, seguint un estricte ordre cronològic —abracen un període que va de 1980 a 2004— sinó en funció de la seva temàtica, que respon als interessos investigadors de Tayadella. Aquest fet explica que estiguin distribuïts en sis seccions, desiguals pel que fa al nombre d'articles: «El Romanticisme», «La literatura narrativa», «Narcís Oller», «Els Vayreda», «Jacint Verdaguer» i «1888». Els precedeixen unes notes memorialístiques en què tres especialistes del segle XIX, Enric Gallén, Josep M. Domingo i Enric Cassany, rememoren la seva coneixença de Tayadella i en valoren la tasca que va desenvolupar en el terreny de la investigació. Val a dir que els articles es reproduïen tal com van ser publicats en el seu moment, sense cap mena de modificació ni addició, cosa que implica que hi hagi repeticions en els diversos textos (per exemple els dos que tracten sobre la prosa *Lo trabucaire*, de Maria

Vayreda, es podrien haver fusionat) i, altrament, alguns dels plantejaments o de les afirmacions que contenen hagin pogut ser superades per estudis ulteriors. Tanmateix, com veurem, això no és un demèrit ja que es tracta d'estudis d'una gran utilitat i solidesa —el seu rigor metodològic hi té molt a veure— per apropar-nos a alguns dels aspectes cabdals de la literatura catalana vuitcentista.

La secció que obre el llibre està dedicada al moviment romàntic. El primer estudi, «Presència de Jean Paul a la literatura catalana», escrit en col·laboració amb Roger Friedlin i datat el 1994, és un treball sobre la recepció a Catalunya i a les Illes de l'escriptor alemany Johann Paul Friedrich Richter i, especialment, sobre les traduccions realitzades tant en castellà com en català, «perquè en totes dues llengües es produeix la cultura catalana vuitcentista» (p. 23). Les traduccions abasten des de 1839 a 1881 i alguns dels noms que el donen a conèixer són, entre d'altres, Josep M. Quadrado, Antoni Bergnes de las Casas (el màxim coneixedor) o Francesc Maspons i Labrós. També s'analitza el grau de fidelitat de les traduccions respecte a l'original, el seu valor literari, i les modificacions i mutilacions respecte a l'original. El triomf d'un romanticisme de caire historicista i medievalitzant als Països Catalans explica perquè Jean Paul —la seva producció s'associava a valors com el sentiment— no va esdevenir un model literari per a la literatura catalana del vuit-cents. L'article, a més, conté un útil annex en què s'inventarien els tex-

tos traduïts. El segon treball, «Introducció als assaigs literaris de Josep M. Quadrado», és el pròleg a un volum de crítica literària del polígraf menorquí aparegut el 1996 i continua sent, amb l'aplec d'articles de Joan Mas i Vives, *La construcció d'una identitat. El debat ideològic entorn de J. M. Quadrado i J. Ll. Pons i Gallarza* (2008), una de les millors aproximacions a la seva figura. Tayadella en reivindica el vessant com a crític literari sense desmerèixer les facetes d'historiador, apòlogista religiós i periodista polític. El repàs minuciós de la seva trajectòria, iniciada a les pàgines del setmanari *La Palma*, permet considerar-lo com el crític literari més rellevant de les Balears, no només des de la perspectiva d'un teòric de la literatura (es planteja el que considera les qüestions més importants del seu segle gràcies al coneixement del romanticisme europeu i de la tradició catalana) sinó també com a promotor d'intel·lectuals i literats (n'és una mostra la seva amistat amb Tomàs Aguiló, Jaume Balmes o Pau Píferer), sempre arreglerat a les files d'un romanticisme de caire conservador, medievalitzant i cristià. El darrer article, «*Júlia*, de Martí Genís i Aguiló, novel·la romàntica», malgrat els anys transcorreguts (va publicar-se el 1997), manté la seva vigència ja que es tracta d'una magnífica lectura d'una de les més importants peces de la narrativa catalana vuitcentista. Una obra atípica ja que incorpora la contemporaneïtat com a matèria del teixit argumental i esdevé l'única mostra que atorga un paper remarcable a la passió amorosa. De fet, i a diferència

del que postulaven Maria Mercè Miró i Guillem-Jordi Graells (detectaven en el relat la presència d'ingredients pre-naturalistes), Tayadella considera *Julita* una novel·la totalment romàntica pel que fa a la tècnica (la presència d'un narrador omniscient, l'ús del monòleg), la temàtica (la tesi de la mort per amor) i la construcció dels personatges (sobretot la protagonista, de qui destaca la seva sensibilitat). A més Tayadella considera que les teories científiques que apareixen a la novel·la (contràriament al que defensaven Miró i Graells) són de base idealista i ho corrobora amb la defensa que es fa a la trama del galvanisme o el mesmerisme, que propugnaven la presència d'un fluid universal arreu del cosmos i que, segons l'estudiosa, Genís deuria haver conegut a través de la revista *La Abeja*, que dirigia Bergnes de las Casas.

La segona secció tracta sobre la literatura narrativa. El primer article, «Novel·la i llengua al segle XIX: història i conflicte», aparegut a la revista *L'Avenç* el 1980, és un article de divulgació sobre els problemes de recuperació del català com a llengua literària en el terreny de la novel·la entre 1830, data de publicació de *Los bandos de Castilla*, de Ramon López Soler, i 1862, quan veu la llum *L'orfeneta de Menargues*, d'Antoni de Bofarull. Tal vegada el fet que es tracti de l'article més antic del recull pot explicar la utilització encara del terme «decadència», atorgant-li el significat d'un període poc brillant de les nostres lletres. La resolució d'aquest problema —el pas del castellà al català—, i la mentalitat

diglòssica amb què va aparellat, serà paral·lel al decantament cap a una temàtica arrelada a les terres catalanes que faci evident la contradicció que provoca reflectir aspectes o costums del propi país en una llengua aliena. Tayadella exemplifica la hipòtesi a partir de novel·les com *La Esplanada*, d'Abdó Terrades, o *El poeta y el banquero*, de Pere Mata. Un tema —el paper del castellà i del català a la societat del vuit-cents— que recentment Joan-Lluís Marfany ha estudiat —tot qüestionant aspectes interpretatius tradicionals— a *Llengua, nació i diglòssia* (2008). No serà fins a la publicació de la novel·la de Bofarull que es produirà el canvi de llengua tot i que l'instrument emprat en els seus inicis no deixa de ser vacil·lant i matusser. La tasca crítica de Josep Yxart i Joan Sardà, i les propostes narratives de Narcís Oller que s'hi relacionen, serviran perquè la llengua catalana recuperi el prestigi que havia tingut a l'edat mitjana. El segon article, «La novel·la en català de 1862 a 1882. Catàleg», és, malgrat els anys transcorreguts (és de 1982!), un admirable inventari sobre la novel·la —i novel·letes— vuitcentista en llengua catalana fins a la publicació de *La Papallona*, d'Oller; un treball realitzat a partir del buidatge de diccionaris enciclopèdics, fons bibliogràfics, volums dels Jocs Florals de Barcelona, revistes literàries cultes i monografies i històries de la literatura vuitcentista. Per tal d'adonar-nos de la dificultat d'aquesta tasca, cal pensar que fa trenta anys Internet encara es trobava a les beceroles. Com tota feina ben feta, el catàleg és d'una gran utili-

tat i, sobretot, si pensem que ningú, malauradament, ha acabat d'enllestir-lo fins, si més no, el tombant de segle. El darrer text, «Joan Sardà: el realisme i el naturalisme literaris», és la presentació del volum de 1997 *Art i veritat. Críiques de novel·la vuitcentista*, un autor a qui Tayadella va dedicar la seva tesi de llicenciatura. El pròleg és, de fet, un didàctic recorregut per la trajectòria de Sardà des dels punts de vista extern (les publicacions en què va col·laborar) i intern (les idees estètiques que desplega al llarg dels seus articles de crítica literària, entesos com uns comentaris d'actualitat, en què mostra la seva preferència pel gènere de la novel·la). Tayadella insisteix en la distància existent entre el naturalisme hispànic i el francès, no pas cronològica sinó més aviat ideològica, en tant que no ha d'esdevenir un revulsiu social o regeneracionista ja que Sardà, com Yxart o Emilia Pardo Bazán, parteixen d'una formació idealista que implica la manca d'equiparació de l'art amb la ciència. Val a dir que, gràcies a la recent publicació de la tesi de Maria Solà, *Joan Sardà, crític literari de la Restauració* (2006), afirmacions de Tayadella com les que l'autor «és conegut només superficialment, atès el caràcter inèdit dels estudis que han estat dedicats a la seva activitat crítica» (p. 125) han estat, feliçment, superades.

La tercera secció tracta íntegrament sobre la figura de Narcís Oller. El primer article, «*La Papallona*, primera novel·la de Narcís Oller», de 1982, és una altra lectura d'un emblemàtic text vuitcentista, en aquest

cas el que va convertir l'autor en el novel·lista català més destacat de la seva època. Tayadella ens proporciona el context en què va ser redactat i, seguint el que afirmava Sergi Beser a l'article «Les limitacions narratives de Narcís Oller», considera que «*La Papallona* és fruit d'un propòsit essencialment realista, documental, que en alguns moments voreja plantejaments propis del naturalisme zollià, tot i que resulti obvi el llast romàntic i moralista de l'obra, que arriba a hipotecar les intencions reals» (p. 148). Una dualitat de models que explica la coexistència a la trama d'elements realistes (el retrat del marc urbà — que l'apropa al costumisme — o els motius de l'orfenesa i el caràcter de la protagonista) i de romàntics i fulletonescos (la idealització dels personatges o el desenllaç, artificial i carrincló). Recordem, sobre aquest mateix tema, el lúcid treball d'Alan Yates, «Sobre el final de *La Papallona*», coetani al de Tayadella i publicat al número 25 de la revista *Els Marges*. El segon article, «Quinze cartes de Felip B. Navarro a Narcís Oller. A propòsit dels inicis del naturalisme a Catalunya», és un dels més interessants i, alhora, desconeguts de l'aplec (es va publicar el 1985 en una miscel·lània d'homenatge a Antoni Comas). Tayadella, a partir de la totalitat de l'epistolari — i no només del que edita —, hi estudia les relacions entre el crític valencià i el narrador vallenc i, especialment, els principis estètics del primer: una poètica bastida a partir del rebuig total dels principis romàntics, ja que s'allunyen de la realitat i falsifiquen la

veritat, i l'acceptació del naturalisme, entès com a sinònim de la modernitat. Altres qüestions que tracta l'epistolari que ens reporta Tayadella són les valoracions de Navarro sobre literatura europea (sobta l'opinió negativa que li mereix Galdós) o quina ha de ser la llengua en la literatura moderna a Catalunya (primer aconsella a Oller, semblantment a Galdós, que escrigui en castellà i, temps després, quan veu que la postura de l'escriptor no canvia, s'ofereix per a esdevenir el seu traductor). Un darrer apunt: el volum recull també l'edició de les cartes de Navarro, cosa que en un llibre com el que ressenyem no és l'habitual. El tercer article, «Qüestions de realisme a Catalunya: Narcís Oller i la teoria literària», de 1986, és un model del rigor amb què treballa Tayadella; només cal fixar-se en el material emprat i que cita a la primera nota. És un estudi en què exposa les idees del narrador de Valls sobre literatura i demostra que partint de concepcions estètiques idealistes, semblantment a Yxart i a Sardà, farà el pas cap a l'adopció d'un model realista en paral·lel a la seva assumpció de narrador en català. Val a dir que apunta també les ja conegudes diferències ideològiques amb Zola a partir d'una concepció de la novel·la que, seguint novament Beser, «constitueix, de fet, una síntesi entre romanticisme i realisme» (p. 243). El darrer article, «Narcís Oller, cronista de la burgesia barcelonina», datat el 1991, és de caire més divulgatiu i proposa un comentari sintètic de les novel·les *La Papallona*, *La febre d'or* i *Pilar Prim*, que demostra l'atracció que sentia el narrador envers

la seva ciutat d'adopció. Prèviament, Tayadella intenta evidenciar la novel·la que representen aquestes novel·les perquè representen la superació del costumisme i, alhora, mostren un tema inèdit: la plasmació i anàlisi de la societat catalana de la Restauració; això sí, es tracta d'una visió parcial feta des d'una òptica burgesa que no reflecteix el proletariat ni els conflictes socials.

La quarta secció, «Els Vayreda», mostra un dels temes predilectes de Tayadella. S'inicia amb «A propòsit de la gènesi de *La punyalada*, de Marià Vayreda: el tractament de la figura del bandit», de 1992, una novel·la a la qual va dedicar la tesi de doctorat. Es tracta d'un treball en què es descriu el manuscrit inacabat de *Lo trabucaire*, una proposta de novel·la sentimental, històrica i d'aventures al voltant del tema dels bandits, que havia posat en circulació el romanticisme europeu, però amb una voluntat de desmitificació. *La punyalada*, tanmateix, s'allunyarà d'aquest esborrany en el tema dels bandits i s'aproparà als models del segle XX pel que tindrà de novel·la psicològica i simbòlica. La transcripció i el comentari d'aquest text inèdit és el tema del tercer article, «*Lo trabucaire*, de Marià Vayreda, a l'origen de *La punyalada*. Estudi i edició», aparegut el 2003 en una miscel·lània d'homenatge a Joaquim Molas. Tayadella aprofundeix en l'anàlisi del manuscrit i en dona una descripció minuciosa del contingut i l'acaba amb el de *La punyalada* per tal de ressaltar-ne les semblances i les diferències. L'edició del text és, senzillament, modelica. A l'endemig dels dos articles citats,

«L'atzavara no floreix fins que velleja. Aproximació a la trajectòria literària de Marià Vayreda», de 1993, és, com bé assenyala el títol, un intent de periodització de l'obra del narrador olotí justificada a partir d'una exhaustiva tasca de recerca i de lectura de l'epistolari. Tres són les etapes en què es pot dividir la producció de Vayreda: a) 1890-1895, de tempteig, caracteritzada per la dedicació a la narrativa breu; b) 1895-1898, de publicació escassa i amb una participació d'èxit desigual en certàmens literaris i que culmina amb la publicació dels *Records de la darrera carlinada*, de la qual es ressegueix la història externa i la recepció (les notes 27 i 28 són una mina d'informació per a qui vulgui apropar-se al text); i c) 1898-1903, centrada en la redacció de les novel·les *Sang nova* i *La punyalada* (especialment interessants són les referències a la correspondència amb Francesc Matheu, malauradament encara inèdita). Un útil apèndix amb la llista de les obres de Vayreda que s'adeqüen al gènere de la narrativa breu i el seu lloc de publicació tanca el treball. Estretament relacionats amb els articles anteriors, el que clou la secció, «*La punyalada*, de Marià Vayreda: l'enrevessada història d'un text i la seva edició», és, de fet, una guia sobre com s'ha d'editar correctament un text vuitcentista. No en va l'article és el pròleg a l'edició que va fer l'estudiosa el 2004 amb motiu del centenari de la publicació de la novel·la pòstuma de Vayreda. Tayadella hi descriu els manuscrits —dos i de característiques ben diferents— i les edicions, tant les fragmentàries

com les íntegres. I hi remarca que cap de les dues primeres edicions amb el text complet són, des de punt de vista filològic, vàlides: la de 1903, apareguda a la *Il·lustració Catalana*, perquè l'editor, Francesc Matheu, va suprimir una sèrie de fragments (bàsicament els que anaven destinats a una millor caracterització del protagonista) mentre que la segona i primera en volum, de 1904, i base de les edicions actuals, lingüísticament presenta moltes deficiències, cosa que l'estudiosa demostra amb nombrosos exemples. Menció a part mereix el quart article de la secció, «*Tres generacions*, de Joaquim Vayreda i l'Escola d'Olot»; és el pròleg a la novel·la homònima inèdita del cèlebre retratista de l'Escola d'Olot, i germà de Marià, publicada el 1993. Quant al text, Tayadella judica que si bé la qualitat és notable, no deixa de ser una típica novel·la de tesi vuitcentista, a la manera de Carles Bosch de la Trinxeria, el model literari propugnat per l'Escola d'Olot i, per tant, allunyat de les propostes realistes ollerianes: una ideologia que defensa els valors tradicionals pairals en detriment de l'anàlisi psicològica dels personatges i de la descripció del paisatge.

La penúltima secció està dedicada a la figura del poeta de Folgueroles i consta d'un sol article, «Afinitats artístiques i ideològiques entre Verdaguer i els Vayreda», publicat el 1999, i que presenta un doble objectiu. El primer és resseguir la història de les relacions entre els germans Vayreda —Joaquim, Estanislau i Marià— i Verdaguer a partir de poemes com «La barretina», incorporat a *Pàtria*, o

de textos memorialístics com el que li va dedicar l'autor de *La punyalada* amb motiu de la mort del poeta de Folgueroles —i que Tayadella dóna a conèixer per primera vegada. El segon és presentar documentació inèdita relacionada amb aquesta relació: les cartes creuades entre Joaquim Vayreda i Verdaguer en què aquest darrer demana al pintor olotí que il·lustri el poema èpic *Canigó*, cosa que no va esdevenir; o bé les dues versions del cant I del mateix poema i que són un material d'una gran importància per a una futura edició crítica del text. La darrera secció també reproduceix un únic article: «L'Exposició Universal de 1888 i la literatura», que va veure la llum en un llibre commemoratiu del centenari de l'esdeveniment. Tayadella se cenyeix a l'edició dels Jocs Florals d'aquell any, presidits per la reina regent d'Espanya, i que va revestir un caràcter extraordinari; les composicions premiades, tanmateix van ser d'una escassa vàlua malgrat que Tayadella no s'està de remarcar el relat *Los millones del Farinaire*, de Lluís B. Nadal, per la seva similitud argumental —no pas per la qualitat— amb *La febre d'or*, de Narcís Oller.

El discurs interpretatiu que es desplega amb la lectura dels treballs que integren *Sobre literatura del segle XIX*, malgrat les inevitables repeticions i les distintes intencions amb què van ser redactats, permet endinsar-nos en l'obra d'uns autors —romàntics i realistes— que van intentar aportar, amb desigual fortuna, el seu gra de sorra al procés de modernització de la cultura catalana. L'honestetat i el rigor cien-

tífic amb què Tayadella va concebre aquests estudis fan que, malgrat els anys transcorreguts, siguin encara una font privilegiada per a poder continuar treballant aspectes essencials d'un món tan apassionant com és el de la literatura catalana vuitcentista.

Josep CAMPS ARBÓS
(Universitat Oberta de Catalunya)

Reivindicació i celebració dels Jocs Florals de Barcelona (1859-2009)

Barcelona i els Jocs Florals, 1859. Modernització i romanticisme. Edició de Josep M. Domingo. Barcelona: Museu d'Història de Barcelona, 2011. Conté CD amb música de l'època.

Joc literari i estratègies de representació. 150 anys dels Jocs Florals de Barcelona. A cura de Josep M. Domingo. Barcelona: IEC / Societat Catalana de Llengua i Literatura, 2013 (llibre imprès) / 2012 (llibre digital disponible a <<http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000190/00000051.pdf>>).

L'any 2009, amb motiu de la celebració dels 150 anys de la restauració del certamen dels Jocs Florals de Barcelona, es dugueren a terme diverses activitats per commemorar l'efemèride, algunes de les quals —conferències, jornades o exposicions— han estat publicades recentment, com per